

خلاصه تاریخ ایران

هشدار: نمی توان از مقاله خروجی گرفت، به صورت متن ساده خروجی گرفته می شود.

علت های این مشکل عبارتند از: (الف) یک اشکال در نرم افزار ایجاد کننده پی دی اف وجود دارد (ب) مشکلی در نشانه گذاری مدیویکی وجود دارد (ج) جدول بیش از حد عریض است

زمان میلادی زمان هجری سلسله پادشاه رویدادها پایتخت حدود دوهزار سال پیش از میلاد مسیح اقوام آریایی از دو سوی خاور و باختر دریای خزر، از ناحیه رودخانه آمودریا (اکسوس یا جیحون) و سیر دریا (سیحون) و دیگری از راه کوه های قفقاز به داخل فلات ایران روی آوردند. شاخه ای که از مشرق دریای خزر آمدند به نام هندوایرانی خوانده شدند؛ گروهی در باکتريا (باختر) توقف کردند و گروهی از آنجا به دره سند سرازیر شدند، گروه دیگر در کنار هریود در سرزمین هریوا (یا هرات امروزی) مستقر شده و گروهی هم در جنوب شرقی دریای خزر توقف کردند و قوم پارت را تشکیل دادند. شاخه دیگر از اقوام آریایی در شمال غرب و جنوب فلات ایران دو قوم ماد و پارس را تشکیل دادند. حدود ۲۲۰۰ تا ۱۷۰۰ پیش از میلاد تمدن باختر-مرگیانا (BMAC) تمدن باختر-مرگیانا یکی از نخستین تمدن های آریایی بود که در عصر برنز و در آسیای میانه ماورای رودخانه آمودریا قرار داشت. مرحدود ۲۸۰۰ تا ۵۵۰ پیش از میلاد تمدن ایلامیان شهر شوشده دهم تا هفتم پیش از میلاد ماننائانحدود ۷۲۰ تا ۵۵۰ پیش از میلاد مادها یا کویا کوها هفت قبیله آریایی را در شهر هگمتانه متحد می کند - بنای هگمتانه هگمتانه فرور تیشحمله آشور آشوری ها و شکست مادها خسترتیه هو خسترها اتحاد ماد با بابل - شکست آشور - همسایگی با کشور لیدیا پشتو و یگونا رضایتی پارسپارس ها - سقوط مادها ۵۵۰ تا ۳۳۰ قبل از میلاد هخامنشیان کورش بزرگ پیروزی بر مادها - فتح باکتريا در حدود ۵۴۰ قبل از میلاد توسط کورش هخامنشی و ضمیمه کردن آن به امپراتوری پارس - فتح بابل و دادن اجازه برای ساخت معبد به یهودیان - فتح لیدی □ استقرار حکومت بزرگ پارسی □ انتشار منشور حقوق بشرشوش، هگمتانه، سارد، تخت جمشید کمبوجیه کمبوجیه پسر کورش به سلطنت می رسد، فتح مصر گنوماتدر نبود کمبوجیه، گنومات مغ خود را به جای بردیا برادر کمبوجیه معرفی می کند و به حکومت می رسد و کمبوجیه نیز دور از وطن می میرد. گنومات مردم را مجبور به پذیرفتن دین خودش می کند. داریوش بزرگرفته گنومات توسط داریوش و متحدان خاموش می شود، شورش های مختلف در کشور فرو نشانده می شوند، هخامنشیان در ماراتن از یونانیان شکست می خورند، داریوش دستور شروع به ساخت تخت جمشید (پارسه، پرسپولیس) را می دهد، هخامنشیان در زمان داریوش قدرتمند می شوند و سیستم هایی مثل تقسیم کشور به چند استان (ساتراپی) متفاوت و پست (چاپار) برای اولین بار به کار می افتند. خشایارشا هخامنشیان به یونان حمله می کنند و یونانیان برای به دست آوردن فرصت بیشتر برای ساخت یک نیروی دریایی بزرگ، سپاهی را به تنگه ترموپیل می فرستند تا سپاه بزرگ خشایارشا را معطل کند. سپاه خشایارشا پس از صرف وقت برای شکست دادن آن سپاه در کنار جزیره سالامیس به جنگ یونانیان می رود اما در جنگ دریایی سالامیس شکست سختی از یونانیان می خورد. اردشیر دراز دست، خشایارشا دوم، سغدیان، داریوش دوم، اردشیر دوم، اردشیر سوم، ارشک هخامنشیان به تدریج ضعیف می شوند داریوش سومعلی رغم مقاومت هایی مانند مقاومت آریوبرزن در نقاط مختلف کشور، سرانجام اسکندر مقدونی به کمک یونانیها و مقدونیمقدونیاها ایران را فتح می کند و تخت جمشید را آتش می زند، پس از شکست هخامنشیان از لشکران اسکندر و گشوده شدن پایتخت هخامنشی، داریوش سوم به سوی شرق متواری گشت و توسط بسوس، بدخش (والی) بلخ، کشته شد. ۳۲۹ تا ۳۲۶ قبل از میلاد اسکندر مقدونیدر سال ۳۲۹ پیش از میلاد، اسکندر مقدونی پا به سرزمین هندوکش که تاریخ نویسان یونانی آن را پاراپامیز (Parapomissus) گفته اند نهاد. اسکندر هرات را تصرف و پس از سپری نمودن زمستان در سیستان، وارد ناحیه ای شد که به نامش اسکندریه (قندهار امروزی) نامیده شد. لشکران اسکندر پس از اشغال غزنه و کابل، در شمال کابل (غوربند) شهرک دیگری را نیز به نام اسکندریه قفقاز بنا نهادند. اسکندر با سپاهیان خود وارد مناطق حاصل خیز آسیای میانه شد و می گویند با دختر یکی از خان های محلی تخارستان نیز ازدواج کرد که اسمش رخسانه (Roxana) بود. اسکندر به مدت یک سال در دشت های آسیای میانه سرگردان بود و با تاخت و تاز جنگجویان این سامانها روبرو می گشت و شماری از سپاهیان را نیز به علت سرما و کمبود خواروبار از دست داد. پس از برونرفت اسکندر از باکتريا (سرزمین باختر)، برخی از سردارانش پادشاهی کوچکی تشکیل داده و مدت دوصد سال بر این سرزمین فرمان راندند. ۳۲۶ تا ۲۵۶ قبل از میلاد سلوکیانسلوکوس اول، دوم و... آنتیوخوس اول، دوم و... سلوکیان، یونانیان جانشین اسکندر بودند که مردم باختر را وادار به قبول فرهنگ یونانی و استفاده از زبان یونانی می کردند. سلوکیه ۲۷۳ تا ۲۳۲ پیش از میلاد موریاهها آشوکاتسلط موریاهها بر پاراپامیز (گندهار) یا گندهارا، رخج (آراخوزیا - قندهار امروزی) و گذرزی (گذرزی - بلوچستان) در ۳۰۵ ق.م. پادشاهی آشوکا موريا ۲۷۳ - ۲۳۲ ق.م. - آشوکا آیین بودایی را جایگزین آیین زردشتی می کند. پاتالیپوترا ۲۵۶ تا ۱۳۰ قبل از میلاد دولت یونانی باختریدودوت اولقیام باختر: در سال ۲۵۶ ق.م. باختر با سغد و مرو متحد گشته از دولت سلوکی جدا شد. بلخ، آي خانمیدودوت دوموآنتیوخوس دومسدمتریوسباختر از طرف جنوب پاراپامیز و مغرب و شمال توسعه یافت و دولتی بزرگ گردید، چنانکه از سغد تا رخج و از هریود تا دهنه رود سند و پنجاب هند عرض و طول این مملکت بود آنتیوخوساگاتوکلاوکراتیدحمله مهرداد اول پادشاه اشکانی باختر و شکست اوکراتید هلیوکلمه طایفه یوچه (سکاکی) به باختر و پایان کار سلسله یونانی در باختر (باکتريا) ۲۴۸ قبل از میلاد تا ۲۲۶ میلادی اشکانیانارشکارسکاخرتلاف میان یونانیونانی های ساکن ایران - قیام آشک و تأسیس سلسله اشکانی توسط پارتیارت هانیسا، صد دروازه، تیسفونتیرداد یکم تیرداد ادامه جنگ با سلوکیان - اتحاد خاندان های بزرگ با اشکانیان فرهاد دومجنگ با سکاها - به قتل رساندن آنتیوخوس هفتم پادشاه سلوکی مهرداد دوموسیع شدن قلمرو اشکانیان - دفع حمله سکاها - انتقال پایتخت به سلوکیه - جنگ با رومرومی هارد دومارد دومشکست کراسوس سردار رومی از

سورنا سردار ایرانی در نبرد حرّانگرد پادشاهان اشکانیان دیگر پادشاهان اشکانیان تاسیس حکومت کوشانی و رواج دین بودایی بودا در مشرق ایران - ادامه جنگ با روم - جنگ‌های داخلی میان اشکانیان - پیدایش مسیحیت در روم - جنگ با روم بر سر ارمنستان اردوان پنجمضعف حکومت اشکانی - قتل اردوان بدست اردشیر بابکان ۴۰ تا ۲۲۶ میلادی کوشانیان کوجوله کادفیزس در قرن اول میلادی، قبایل صحراگرد یوئه-چی که از جانب شمال وارد باکتریا شده بودند یونانی‌ها را تارومار کرده، باکتریا را تصرف نمودند و سلسله کوشان را بنا نهادند. سکه‌های یونانی و حتی الفبای یونانی را متداول ساختند. کوشانیها تا اواسط قرن اول میلادی شهرهای کابل و قندهار را نیز تسخیر کرده و امپراتوری خویش را وسعت بخشیدند. در این دوران دین بودایی نیز توسط آشوکا به این سرزمین وارد شد. در دوران حکمرانی کانیشکا، مبلغان آئین بودایی از طریق آسیای مرکزی به چین سفر نموده و در پخش و اشاعه این آیین تلاشهای زیادی کردند. بت‌های ۳۵ و ۵۳ متری بامیان که توسط طالبان نابود شدند از یادگارهای همین دوره بودند. پادشاهی کانیشکا ۱۲۷ - ۱۴۷ م. پوروشاپورا (پیشاور)، مائوره، بگرامیومه کادفیزسکانیشکاهویشکاوآسودوا۴۵۵ تا ۵۶۰ میلادی هپتالیان (هیاطله) هفتالیان یا یفتالیان قومی آریای نژاد بودند که از ایالت کنسوی چین به حدود تخارستان هجوم آوردند. پیروز پادشاه ساسانی که تازه از قلع و قمع کردن کیداریان پرداخته بود، به دفع آنان قیام کرد. اما مغلوب و اسیر شد و بناچار شهر طالقان را که قبل از غلبه او بر کیداریان شهر سرحدی مستحکمی بود بدیشان تسلیم کرد و متعهد شد که از آنجا تجاوز نکند و نیز مجبور شد با پرداخت غرامت جنگ، آزادی خود را بخرد. پسرش کواذ دو سال به عنوان گروگان در دربار پادشاه هفتالیان ماند تا تمام مبلغ پرداخته شد. بعد از آن پیروز با وجود ممانعت سپاهبذ و هرام مجدداً با هفتالیان وارد جنگ شد. این لشکرکشی در سال ۴۸۴ م. عاقبتی بس وخیم یافت. هپتالیان داخل مملکت ایران شدند و چندین ایالت را با شهرهای مروالرود و هرات تصرف کردند و خراجی سالیانه بر ایرانیان تحمیل کردند. تسلط هفتالیان بر ایران موجب خوار و ذلت بسیار برای ایرانیان بود، و زیانها و خسارتهای مادی و معنوی جبران‌ناپذیری به بار آورد. دولت هپتالیان تا حدود ۵۶۰ م. دوام داشت. در بین سالهای ۵۵۸ م. و ۵۶۱ م. انوشیروان پادشاه ساسانی، این دولت را که بر اثر حمله یک قبیله تاجک به سرداری سین‌جیو (سیلزبول) متزلزل شده بود، برانداخت. امروز نیز نواده‌های یفتالیان در بدخشان امروزی خراسان (افغانستان) زندگی می‌کنند که آستان شان به نام خود شان (یفتل) مسمی و مشهور است و این اقوام خود را تاجک می‌نامند که دارای جلد سپید قد منوسط و طورت جذاب می‌باشند بامیان ۲۲۶ تا ۶۵۰ میلادی ساسانیان اردشیر بابکان اردشیر از نوادگان ساسان بر پایه تعالیم زردشتی در ایران شورش می‌کند و آخرین اشک را از پا در می‌آورد و سلسله ساسانی را تشکیل می‌دهد. ساسانیان خود را جانشینان هخامنشیان معرفی می‌کردند. تیسفونشاپور اولشاپور اول، در مقابل والریان امپراتور روم به پیروزی بزرگی می‌رسد. والریان اسیر می‌شود و شاپور برای تحقیر او، از او به عنوان چهارپایه‌ای برای سوار شدن بر اسبش استفاده می‌کند. هرمز اول، بهرام اول، بهرام دوم، بهرام سوم، نرسی، هرمز دومشاپور دوم (ذوالاکتاف) در حمله‌ای سخت اعراب را شکست می‌دهد و به روایتی کتف آنان را سوراخ می‌کند. اردشیر دوم، شاپور سوم، بهرام چهارم، یزدگرد اول، بهرام پنجم (بهرام گور)، یزدگرد دوم، هرمز سوم، پیروزانقرض روم غربی بر اثر حمله قبایل وحشی خسرو اول (انوشیروان) پس از قباد، انوشیروان، معروف به انوشیروان دادگر که وزیر دانایش بوزرجمهر (بوزرجمهر) یا بزرگمهر نام داشت به سلطنت رسید. در زمان انوشیروان کتاب کلیله و دمنه از هند به ایران آورده و ترجمه شد. انوشیروان همچنین مزدکیان را قلع و قمع کرد و آنان را اعدام و یا زندانی کرد. پیامبر اسلام در این دوران متولد می‌شود. هرمز چهارمخسرو دوم (خسرو پرویز) بارید موسیقیدان ایرانی در این دوره زندگی می‌کرد. هجرت پیامبر از مکه به مدینه در دوران خسرو پرویز بود. خسرو پرویز نامه پیامبر به او برای دعوت به اسلام را پاره کرد. در دوران خسرو بهرام ششم یا بهرام چوبین که یک ژنرال ارتش بود حکومت را از شاه گرفت و خسرو پرویز به روم شرقی گریخت و امپراتور روم، به او کمک کرد و حکومت را از بهرام باز پس گرفت و به او داد. پس از این که شاه جدید روم شاه قبلی را کشت و به حکومت رسید، خسرو پرویز به خونخواهی از امپراتوری که به او کمک کرده بود، قسمت‌هایی از روم را اشغال کرد اما دوباره آنها را از دست داد. قباد دوم (شیرویه)، اردشیر سوم، شهربراز، ملکه پوراندخت، ملکه آزر می‌دخت، هرمز پنجمیزدگرد سومیزدگرد سوم آخرین پادشاه ساسانی بود که در سن جوانی به حکومت رسید. زمانی که او به حکومت رسید، ایران در وضعیت آشفته‌ای قرار داشت. اعراب نیز پس از مدتی حمله به ایران را شروع کردند. برخی گفته‌اند بین یزدگرد و عمر در این دوران نامه‌هایی نیز رد و بدل شده که البته در صحت آن تردید شده است. همنشین بهار: نامه‌های جعلی یزدگرد ساسانی و عمر بن خطاب (ویدویو) و سرانجام سپاه ایران به فرماندهی رستم فرخزاد در محل قادیسیه از سپاه اعراب مسلمان شکست خورد. به زودی تیسفون (مدائن) توسط اعراب فتح شد و ایرانیان به تدریج به اسلام گرویدند. یزدگرد که فراری شده بود به دست فردی ناشناس در نواحی مرو کشته شد. ۶۵۰ تا ۸۷۰ میلادی کابل شاهیان و رتیبیلانکابل شاهیان و رتیبیلان بازمندگان کوشانیان و هپتالیان بودند و در کابلستان فرمانروایی می‌کردند. این دو پادشاهی هنگام هجوم عربهای مسلمان به خراسان بزرگخراسان منقرض شدند. لشکرکشی عربها به کابل در ۶۹۹ م. کابل ۶۵۰ تا ۸۳۳ میلادی قرن اول و دوم هجری قمری امویان و عباسیانخلفای اموی و عباسی پس از انقرض ساسانیان، اعراب مسلمان به بهانه انتشار دین اسلام همسایگان را مورد تاخت و تاز قرار داده، دارایی‌ها را به نام غنیمت تاراج، جوانان را به غلامی، زنان را به کنیزی و پیرمردان را بنام زندق کشتند. در سال ۴۷ هجری قمری (۶۶۷ میلادی) اعراب از طریق هرات از آمودریا گذشتند، ولی تا سال ۹۱ هجری قمری (۷۰۹ میلادی) که بر سرزمینهای باکتریا و ورارود مسلط شوند با مقاومت شدید مردم روبرو شدند و در برخی موارد تلفات سنگین جانی را نیز متحمل شدند. در کابل اعراب با ایستادگی جوانی بنام رستماد کابلی روبرو شده چندین شبانه روز در محاصره ماندند، آخر قوای تازه دم اعراب تحت فرماندهی یکی از سرداران عرب به نام لیس ابن قیس معروف به شاه دوشمشیره به کمک سپاهیان رسیدند. لیس بن قیس در محلی که امروز سفارت ایران و وزارت خارجه افغانستان قرار دارند پنج‌هزار نفر را در یک روز سر برید. پس از خلافت عمر، عثمان و علی، امویان حکومت کرده و پس از چندی ضعیف شدند، عباسیان به کمک ابومسلم خراسانی (بهزادان) و ایرانیان همیار او (سپاه جامگان)، خلافت را به دست آوردند اما بعد ابومسلم را کشتند و حکومتی ظالم تر از امویان به وجود آوردند. بعدها قیامهایی از جمله قیام المقنع نیز علیه عباسیان صورت گرفت که سرکوب شد. دمشق، بغداد ۸۲۱ تا ۸۷۳ میلادی نیمه اول قرن سوم هجری قمری طاهریانطاهر ذوالیمینینطاهر از سرداران مامون بود که در خراسان حکومتی مستقل تشکیل داد. طاهر در چند جنگ خوارج را شکست داد. طاهر به تدریج سیستان و ماوراالنهر را نیز تصرف کرد و آن مناطق را امن و آرام کرد. قیام سرخ جامگان به رهبری بابک خرم‌دین در آذربایجان علیه خلافت عباسی در همان زمان صورت گرفت. همنچنین مازیار نیز در این دوران در طبرستان قیام کرد که توسط طاهریان سرکوب شد. نیشابورامیران دیگر تا محمدبن طاهر حکومت طاهریان در زمان محمد بن طاهر توسط یعقوب لیث صفاری سرکوب شد. □ زندگی حنظله بادغیسی ۸۶۱ تا ۱۰۰۳ میلادی نیمه دوم قرن سوم هجری قمری

صفاریان یعقوب لیث صفاریان قرض طاهریان توسط یعقوب - سرکوب خوارج □ جنگ یعقوب با خلیفه عباسی و شکست از او زنگمرو لیث جنگ با امیر اسماعیل سامانی بر اثر توطئه خلیفه □ اسارت عمرو لیث توسط خلیفه و قتل او در زندان بغداد □ پس از او صفاریان به طور ضعیفی حکومت کوچکی در اختیار داشتند. ۸۷۵ تا ۹۹۹ میلادی قرن چهارم هجری قمری سامانیان نصر اول سامانیان که منسوب به سامان خدات، دهقانی زرتشت زشتی از نواحی بلخ و به قولی سمرقند و مالک قریه سامان در آن نواحی بودند، از زمان خلافت مأمون در خراسان، یعنی اندک مدتی پیش از روی کار آمدن طاهریان، در قسمتی از ماوراءالنهر حکومت‌های مستقل کوچکی را که به حکم خلیفه به آنها واگذار شده بود، به عهده داشتند. و نسب خود را - به دنبال به دست گرفتن قدرت - به بهرام چوبین، سردار معروف عهد ساسانیان می‌رسانند. مؤسس این سلسله، نصر اول است. وزیرانی چون جیهانی و بلعمی □ زندگی بزرگانی چون رودکی، رابعه بلخی، دقیقی بلخی، ابوعلی سینا، ابو نصر فارابی، زکریای رازی □ قدرت گرفتن تدریجی سپهسالاران سمرقند، بخارا، هرات اسماعیل سامانیان ۹۶۳ تا ۱۱۸۷ میلادی اواسط قرن چهارم تا نیمه‌های قرن پنجم هجری قمری غزنویان آلپتگینغزنین سبکتگینگسترش حکومت غزنوی □ زندگی بابا طاهر عریانسولطان محمود غزنوی فتح سرزمینهای بازمندگان صفاریان □ تصرف قسمتی از قلمرو آل بویه □ حمله محمود به هند □ وزارت حسنک وزیر □ زندگی ابوالقاسم فردوسی طوسی سراینده شاهنامه، سنایی، عنصری بلخی، خواجه عبدالله انصاری، ابوریحان بیرونیسلطان مسعود غزنویقتل حسنک وزیر □ شکست از سلجوقیان در جنگ دندانقان ۱۰۵۵ تا ۱۱۹۴ میلادی اواسط قرن پنجم تا اواخر قرن ششم هجری قمری سلجوقیانظرفلپروزی بر مسعود غزنوی در جنگ دندانقان - براندازی بقایای آل زیار - براندازی آل بویه - تأیید توسط خلیفه بغداد □ وزارت عمید الملک و ابوالقاسم جوینی □ زندگی ناصر خسرو قبادیانیینیشابور، اصفهان، بغدادآل ارسلانپروزی بر روم شرقی (بیزانس) در جنگ ملازگرد و اسیر کردن امپراتور روم □ وزارت خواجه نظام الملککمشاهمرزهای سلجوقی از چین تا ترکیه امروزی پیش می‌رود - وزارت خواجه نظام الملک □ تأسیس مدارس نظامیه □ دوران قدرت حسن صباح سردهسته اسماعیلیان آن زمان در غرب در قلعه الموت □ تهیه تقویم جلالی توسط خیام و رسمی شدن تاریخ هجری شمسی در کشور در کنار تاریخ هجری قمری که بعدها دوباره تا زمان رضاخان فراموش شد سلطان سنجرسربک سرکشیهی داخلی شاهان دیگر سلجوقی جنگ‌های صلیبی (۱۰۹۵ - ۱۲۹۱ م.) (۴۸۸ - ۶۹۰ ه.ق.) (۱۱۷۴ - ۱۱۹۳ م.) فرمانروایی صلاح الدین ایوبی، مؤسس سلسله ایوبیان در مصر، شام، یمن، حجاز و دیار بکر. وی قهرمان سلحشور مسلمان در جنگ‌های صلیبی است. قدرت گرفتن اتابکان □ تجزیه حکومت سلجوقیان □ تهاجم قراختایان، غزها و خوارزمشاهیان □ زندگی شهاب الدین سهروردی، شیخ اشراق ۱۱۴۰ تا ۱۲۱۵ میلادی اواسط قرن ششم تا اوایل قرن هفتم هجری قمری غوریانعلالدین جهانسوز و شاهان دیگر در سال ۵۳۵ هجری قمری (۱۱۴۰ میلادی) غوریان شهر با شکوه غزنی را که زمانی لقب عروس شهرها را داشت به تصرف خود درآوردند. علالدین غوری معروف به جهانسوز این شهر زیبا را به آتش کشیده اجساد سلاطین غزنوی مگر محمود و پسرش مسعود را از قبرها بیرون کشید و سوزاند. غوریان که همواره خواب رسیدن به سرزمین زرخیز هندوستان را می‌دیدند، بعد از ویران ساختن غزنی در اسرع وقت رهسپار هندوستان شدند. یکی از غلامان ترک غوریان بنام قطب الدین تخت و تاج دهلی را تصاحب کرد و پس از وی غلامان ترک به مدت یک قرن این تخت و تاج را در اختیار داشتند. حاکمیت غوریان توسط خوارزمشاهیان که در شمال غرب خراسان بنام آل مأمون از دوره سامانیان به بعد حکومت محلی داشتند سرنگون گردید. فیروزکوه ۱۰۹۴ تا ۱۲۲۱ میلادی قرن ششم و اوایل قرن هفتم خوارزمشاهیانقطب الدین محمدسمرقند، گرگانجاتسز، ارسلان، سلطاننشا، سلطان علاءالدین محمد ابن تکشزندگی نظامی گنجوی (گنجه‌ای) سلطان محمد خوارزمشاهسلطان محمدتصرف سرزمین قراختایان و همسایه شدن با مغولان □ غارت کاروان مغول در شهر مرزی اترار، مطالبه قاتلین از طرف چنگیز، مخالفت سلطان محمد به خواست ترکان خاتون مادرش □ حمله مغولان به خراسان، فرار سلطان محمد به جزیره آسکون در دریای مازندران □ زندگی عطار نیشابوریجلال الدین منکبرینچنگها و تعقیب و گریزهای طولانی جلال الدین با سپاهیان مغول و مقاومت در برابر چنگیز در شهرهای مختلف ۱۲۲۱ تا ۱۳۵۳ میلادی نیمه اول قرن هفتم تا نیمه اول قرن هشتم هجری قمری اشغال مغولان چنگیزخانحمله به خراسان و قتل و کشتار فراوان و آتش زدن کتابخانه‌ها و... ۱۲۲۱ م. چنگیز در پایان عمر متصرفاتش را به فرزندانش جوجی، تولوی، اکتای و جغتای می‌سپارد. مرگ چنگیز در ۱۲۲۶ میلادی تبریز، سلطانیهیایلخانانکوسرکوب اسماعیلیان، انقراض عباسیان، ساخت رصدخانه مراغهباقا، تکودار، ارغون، گیخاتو، بایدوزندگی سعدی □ زندگی مولانا جلال الدین محمد بلخی رومی مشهور به مولوی - سفر مارکوپولو از راه جاده ابریشم (آسیای صغیر و خراسان) به چین غازانمسلمان شدن غازان □ وزارت خواجه رشید الدین فضل‌الله همدانی در دربار غازان الجایتو (محمد خدابنده) گرایش مغولان به تشیع □ زندگی عبید زاکانیابوسعدیقتل خواجه رشید الدین فضل‌الله □ سقوط ایلخانان ۱۳۳۲ تا ۱۳۷۰ میلادی اواسط قرن هشتم هجری قمری آل کرتبس از سقوط مغول‌ها در قرن هشتم هجری قمری (چهاردهم میلادی) آل کرت هرات که بازمندگان سلسله غوریان بودند فرصت یافتند در فاصله سالهای ۷۳۳ هجری قمری (۱۳۳۲ میلادی) تا ۷۷۲ هجری قمری/۱۳۷۰ میلادی مستقلاً بر سرزمین خویش حکومت کنند. اما حکومت مستقل ایشان به دست تیمور لنگ، از نوادگان دختری چنگیزخان که قبایل ترک تحت فرمان خود در مفرش در سمرقند به قصد جهانگشایی به حرکت در آورده بود سرنگون شد. هرات ۱۳۷۰ تا ۱۵۰۶ میلادی ۷۷۱ تا ۹۱۱ هجری قمری تیموریان (گورکانیان) تیمور لنگتیمور که خود را از بستگان چنگیز معرفی می‌کرد، چندین بار این سو تا آنسوی هندوکش را زیر سم ستوران خود گذراند؛ مشهورترین لشکرکشیهای وی در ۸۰۱ هجری قمری (۱۳۹۸ میلادی) انجام شد که طی آن هندوستان فتح و دهلی غارت گردید، و یکبار دیگر پس از چنگیز این نواحی دستخوش چیاول و ویرانی شد. □ زندگی حافظ شیرازیهرات (از زمان شاهرخ) شاهرخپس از یکسال جنگ و رقابتهای خانوادگی، حکومت هرات و نیز ماوراءنهر را بدست گرفت. وی هرات را به عنوان پایتخت خود برگزید، حصارهای آنرا مرمت و بازسازی کرد و در آن بناهای مجللی ساخت، و این شهر بصورت مرکز مهم سیاسی و بازرگانی منطقه در آمد. در این سالها معماران، نقاشان، علما و محققان و موسیقی دانان مورد تکریم و تجلیل فراوان قرار گرفتند - بنای مسجد گوهرشاد به سفارش همسر شاهرخ، گوهرشاد آغا □ زندگی بایسنقر فرزند شاهرخ الغ بیکساخت رصدخانه سمرقند □ زندگی عبدالرحمان جامی شاعر فارسی گوی □ قیام مارتین لوتر و رنسانس و به وجود آمدن فرقه پروتستان در مسیحیت و آغاز قرون جدید □ زندگی افرادی چون لئوناردو داوینچی، نیوتن و پاسکال در اروپا سلطان حسین باقراهرمنند میناتوربست استاد کمال الدین بهزاد، در حدود سال ۸۴۴ هجری قمری (۱۴۴۰ میلادی) در هرات تولد یافت و در دربار سلطان حسین باقرا، آخرین شاهزاده‌ای تیموری، زندگی کرد. - اضمحلال تیموریان ۱۴۵۱ تا ۱۵۲۴ میلادی ۸۵۵ تا ۹۳۰ هجری قمری لودیبهلول لودیامپراتوری تیموریان نیز تدریجاً به سوی زوال می‌رفت، و یکبار دیگر، با زوال اقتدار فرمانروایان خارجی، مردم و رهبران بومی این سرزمین امکان آنرا یافتند که تجدید قوا

کنند و برای بدست گرفتن حکومت سرزمین خود سر برآورند. یکی ازین رهبران، شخصی بنام بهلول لودی بود. لودی در سال ۸۵۵ هجری قمری (۱۴۵۱ میلادی) تاج و تخت دهلی را نیز تصاحب کرد و سلسله لودی را که هفتاد و پنج سال دوام کرد تأسیس نمود. دهلیسکندر ثانیابراهیم ثانی ۱۵۰۰ تا ۱۵۱۰ میلادی ۹۰۵ تا ۱۰۰۷ هجری قمری شیبانیانمحمد شیبانیبینانگذار دولت شیبانیه محمد شیبانی از احفاد جوجی پسر چنگیزخان بود که با تصرف ماوراءالنهر در سال ۱۵۰۰ میلادی از حاکمان گورکانی، سلطنت شیبانیه را اساس گذاشت. او سپس حملات خود را برای تصرف تمام خراسان بسوی جنوب ادامه داد. اما بعد از تصرف قندهار و هرات در جنگ با شاه اسماعیل صفوی در ۱۵۱۰ به قتل رسید. بازماندگان محمد شیبانی تا سال ۱۵۹۹ میلادی در سمرقند و بخارا به حکومت ادامه دادند. سمرقند و بخارا ۱۵۰۴ تا ۱۵۱۹ میلادی ۹۱۰ تا ۹۲۵ هجری قمری امپراتوری مغولی هندبابر ظهیرالدین محمد بابر بزرگترین فرزند عمر شیخ شاهزاده تیموری بود که بر فرغانه حکم می‌راند. ولی پس از آن که بر جای پدر خود نشست، ترکان ازبک تمامی ملک و موطن وی را تصرف کردند، وی در سال ۹۱۰ هجری قمری (۱۵۰۴ میلادی)، شکست خورده و پربیشان، به همراه چند صد نفر از وفادارانش سفری را به امید فتوحات احتمالی آغاز کرد که آخر مؤسس امپراتوری مغولان هند شد. ظهیرالدین مانند جدش تیمور لنگ ترک بود و به ترک بودنش مباهات می‌کرد و همچنان مدعی بود که نوه چنگیزخان است. او شهر کابل را برای آب و هوای مطبوع و اهمیت بازرگانی و سوق جیشی آن به عنوان مرکز خویش برگزید. بعد از فتح هند دیگر هیچگاه به کابل برنگشت، اما بنا به وصیت خود، جسدش را بعد از مرگ به این شهر آورده و در باغی که خودش بنام باغ بابر (این باغ تا هنوز به همین نام موجود است) دایر کرده بود منتقل و دفن نمودند. پس از مرگ بابر ستاره اقبال امپراتوری تازه تأسیس یافته مغول برای مدت بیست سال در حوضی بود. یکی از بسته گان لودیهها شخصی بنام فرید شیر شاه سوری تخت و تاج هند را از همایون فرزند و جانشین بابر تصاحب نمود، و سلسله‌ای را بنام سوریها را بنیان گذاشت. همایون مدت پانزده سال در تبعید بسر برد و عاقبت به کمک ایران قندهار و کابل را دو باره بدست آورد. در سال ۹۶۲ هجری قمری (۱۵۵۵ میلادی)، دهلی را نیز دوباره به کف آورد. اکبر شاه پسر همایون بعد از پدرش به تخت نشست و امپراتوری مغولان هند را دوباره تثبیت ساخت. اکبرشاه بسال ۱۰۱۴ هجری قمری (۱۶۰۵ میلادی)، چشم از جهان فرو بست، و پسرش جهانگیر بر جایش نشست. در این دوره خراسان میان سه دولت صفوی، شیبانی و بابرکابل تجزیه و تقسیم گردیده بود و جنگ میان دولتمداران آنها بر سر توسعه قلمرو در خراسان ادامه یافت. این در حالی بود که مردم در داخل خراسان از حاکمان و حاکمیت هر سه خانواده ناراضیتی داشتند و علیه آنها به مخالفت و قیامی طولانی دست زدند. در حالیکه تسلط شیبانیه با ایجاد حکومت های محلی خودمختار در شمال خراسان رو به ضعف می‌نهاد، سلطه بآبری ها در ولایات شرقی به قیام های مسلحانه و دیرپا اما ناموفق روبرو گردید. معروفترین این قیام ها، قیام روشانیان و قیامی در دوره حکومت شاه جهان، برهبری خوشحال خان ختک شاعر جنگجوی مشهور پشتون بود که تا سال ۱۶۹۱ میلادی ادامه یافت. خوشحال در چندین مضاف با مغولان جنگید. شاه جهان حکومت پیشاور را به خوشحال خان بخشید، اما اورنگزیب بعد از آنکه پدرش شاه جهان را خلع و خود بر مسند امپراتوری مغول تکیه زد تمام صلاحیتهای خوشحال را محدود نموده آخر او را به زندان افکند. حکومت طولانی اورنگزیب همراه با شورشهای مداوم قبایل پشتون مواجه بود؛ خوشحال خان در گروگان سپاهیان مغول بود و ایشان هم همواره تلاش می‌کردند تا شورش قبایل را سرکوب نمایند، او حتی در زندان نیز عمیقترین انزجار و تنفر خود را توسط اشعارش نسبت به مغولان تبارز می‌داد. خوشحال بعد از دوسال از زندان رها شد و بقیه عمر خود را در مبارزه علیه ایشان سپری نمود، او همیشه سعی می‌کرد تا اقوام پراکنده پشتون را علیه مغولان متحد سازد. با مرور زمان شالوده‌های امپراتوری مغولان هند بر اثر سوء تدبیرهای اورنگزیب سست گشت، و این امپراتوری در فاصله کوتاهی پس از مرگ اورنگزیب در سال ۱۱۱۸ هجری قمری (۱۷۰۷ میلادی) تجزیه شد و از هم پاشید. در فروپاشی امپراتوری مغولان هند افغانها بی تأثیر نبودند. طی دویست (دو صد) سالی که مغولان حکومت هند را در دست داشتند، شهرهای مرزی افغانستان از سه سو مورد کمکش و محل منازعه بودند: مغولها از یک سو، صفویان از سمت غرب، و ترکان ازبک از سمت شمال. کابل، هرات و قندهار بارها میان این مدعیان متخاصم دست به دست شدند. همایوناکبرشاهجهانگیرشاهشاه جهانانگزیب ۱۵۰۱ تا ۱۷۲۲ میلادی ۹۰۷ تا ۱۱۳۵ هجری قمری صفویانشاه اسماعیلسلطنت شاه اسماعیل صفوی از نوادگان شیخ صفی اردبیلی با پشتیبانی ترکان قزلباش در تبریز - اعلام شیعه به عنوان مذهب رسمی □ پایتختی تبریز - پیروزی بر آق قویونلوها که خود قبلاً قراقویونلو قراقویونلوها را نابود کرده بودند - پیروزی بر دولت گورکانی ها در خراسان □ جنگ با دولت شیبانی در ماوراءالنهر و شمال خراسان □ جنگ چالدران با عثمانی و شکست ایران در آن به خاطر نداشتن توپ □ مرگ اسماعیل بر اثر بیماری حصبه □ اوج قدرت اسپانیا در اروپا تبریز، قزوین، اصفهانشاه طهماسب اولپیروزی بر ازبکان □ جنگ با عثمانی و سرانجام انعقاد قرارداد صلح آماسیه □ گسترش مذهب پروتستان در اروپا شاه اسماعیل دوم هرج و مرج در حکومت □ سلطنت اسماعیل دوم پسر طهماسب و محمد خدابنده برادر اسماعیل دوم □ زندگی محتشم کاشانی □ حکومت اکبر شاه گورکانی در هند سلطان محمد خدابندهشاه عباس اولسفر برادران شری به ایران و تأسیس کارخانه‌های توپ سازی به کمک آنها □ پیروزی بر ازبکان □ انتقال پایتخت ایران از قزوین به اصفهان - جنگهای بیست و سه ساله ایران و عثمانی و پیروزی ایران □ رهایی بحرین و هرمز و گمبرون (بندرعباس) از دست پرتغال □ ساخت عالی قاپو و سی و سه پل و ... - زندگی ابوالمعالی بیدل، میرعماد، کمال الدین بهزاد، رضا عباسی، شیخ بهایی، میرداماد، ملاصدرا، علامه مجلسی □ تأسیس کمپانی هند شرقیشاه صفی، شاه عباس دوم، شاه صفی دوم، شاه سلیمانکشفیات علمی گالیله □ حکومت لوئی چهاردم و اوج اقتدار فرانسه □ کشف قانون جاذبه توسط نیوتن در انگلستان □ جنگ داخلی انگلستان و پیروزی الیور کرامول و تأسیس جمهوری که تنها تا زمان مرگ او پایدار بود □ حکومت پتر کبیر در روسیه □ آغاز به ساخت بنای تاج محل در هند به دستور شاه جهانشاه سلطان حسینقیام افغانافغانها در هرات □ حمله محمود افغان به ایران □ شکست سپاه صفوی از افغانها □ محاصره اصفهان و قحطی شدید در اصفهان □ تسلیم تاج سلطنت به محمود توسط شاه سلطان حسین و غارت اصفهان - صفویان سالها بعد تنها اسماً حکومت می‌کردند یا نایب السلطنه بودند. شاههای بعدی صفوی، شاه تهماسب دوم، شاه عباس سوم، میر سید محمد و شاه اسماعیل سوم هستند. ۱۷۲۲ تا ۱۷۲۹ میلادی ۱۱۳۵ تا ۱۱۴۲ هجری قمری هوتکیانمیرویس خاندولت صفوی که در جنوب و غرب خراسان با تبعیض مذهبی و بیداد حکومت می‌کرد در برابر مخالفت و قیام ها از پا در آمد. در ابتدا میرویس خان هوتکی از قبیله غلجایی پشتون به تسلط گرگین حاکم گرجی الاصل صفوی در ۱۷۰۹ میلادی در قندهار پایان داد و دولت مستقل هوتکی را تأسیس کرد. بعداً در سال ۱۷۱۷ میلادی در هرات نیز عبدالله خان ابدالی به تشکیل حکومت مستقل پرداخت. پس از فوت میرویس هوتکی پسرش شاه محمود که در ۱۷۱۶ میلادی جانشین پدر شد به اصفهان پایتخت دولت صفوی حمله برد و در ۱۷۲۲ شاه سلطان حسین صفوی را وادار به تسلیم نمود و خود به جای او به تخت سلطنت

نشست. شاه محمود دو سال بعد بمرد و پسر کاکایش شاه اشرف بر تخت سلطنت جلوس کرد. اما به سلطنت او در اصفهان در ۱۹۲۹، به حکومت ابدالی در هرات در ۱۷۳۱ و به حکومت غلجایی قندهار در ۱۷۳۸ میلادی توسط نادر افشار از افسران نیروهای شهزاده طهماسب پسر شاه سلطان حسین صفوی پایان داده شد. اصفهانمحمود افغاناشرف افغان ۱۷۲۶ تا ۱۷۴۷ میلادی ۱۱۳۹ تا ۱۱۶۰ هجری قمری افشاریاننادرشاه افشارنادرشاه افشار از اهالی خراسان بود که سلطه هوتکیان را بر ایران در هم شکست و سراسر ایران را تحت رهبری و اقتدار خود در آورد. نادرشاه به بهانه تعقیب برخی از سران غلزایی که به کابل فرار کرده بودند به سال ۱۱۵۱ هجری قمری (۱۷۳۷ میلادی) کابل را تصرف کرده آنجا را از تسلط حاکمان بامی بیرون کشید و در سال ۱۷۳۹ با سپاه گران مرکب از ایرانیها و قبایل افغان رهسپار هند گردید و دهلی را نیز از محمد شاه بامی بدست آورد و پس از رفتن خزانه‌های هند به پایتخت خود مشهد بازگشت. نادر افشار سال بعد بخارا و خوارزم را هم متصرف شد و سرانجام خود بخاطر تندخویییش در ۱۷۴۷ میلادی در قوچان توسط افسران قزلباش لشکر خود به قتل رسید. پس از این حادثه، احمد شاه ابدالی که یکی از سران قبیله پشتونپشتونهای ابدالی، افسر گارد محافظ نادرشاه و معاون قشون افغان بود، با نیروی شش هزار نفری خود به سوی قندهار رهسپار شد و لویه جرگه را در مزار شیر سرخ قندهار برای انتخاب یک رهبر ملی از میان خود افغان ها تشکیل داد و سرانجام بعد از نه روز گفت و شنید، به عنوان پادشاه خراسان تعیین گردید. (۷ رجب ۱۱۶۰ ه. ق. ۱۵/ جولای ۱۷۴۷ م.) مشهدپانویس منابع دانشنامه ایرانیکا تاریخ ده هزار ساله ایران

منابع مقاله‌ها و مشارکت‌ها

خلاصه تاریخ ایران منبع: <http://fa.wikipedia.org/w/index.php?oldid=5988025> همکاران: Artacoana, Nersy, همنشین بهار

اجازه‌نامه

Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported
[/creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)
